

BENEŠ A NÁŠ OSUD

Eduard Tábořský (Austin, Texas)

Jaký člověk byl Beneš? Jak byl připraven na obrovskou úlohu, k níž byl povolán v onom rozhodujícím desetiletí 1938-1948? Jaká měl přesvědčení, v co věřil, jaké měl zásady a hierarchii hodnot, které by ho vedly a působily na jeho činy? Jaký byl jeho *modus operandi*, jaké byly jeho metody a postupy?

Beneš a Stalin

Zdálo se, že Beneš je dobře vyzbrojen pro úkoly, které ho očekávaly, když se v roce 1935 stal presidentem republiky. Jako Masarykův spolupracovník za první světové války účastnil se aktivně složitého úsilí získat své věci podporu Západu. Byl československým ministrem zahraničních věcí nepřetržitě od roku 1918 do roku 1935 a v této funkci hrál rozhodující roli při utváření zahraniční politiky své země. Skutečně není přehnané mluvit o Benešovi jako o architektovi československé zahraniční politiky. Ačkoli byl jako ministr zahraničních věcí ústavně a politicky odpovědný celé vládě a skrze ni kolektivně parlamentu, byl v oblasti zahraničních vztahů čím dále tím samostatnější a téměř vždy mohl prosadit své názory. Stal se jednou z hlavních postav ve Společnosti národů; byl šestkrát předsedou její Rady, jednou předsedou jejího Shromáždění a častokrát byl pověřen úkolem referovat o důležitých otázkách, které byly ve Společnosti národů na pořadu. Za celých sedmnáct let, kdy stál v čele československého ministerstva zahraničních věcí, nebyla patrně žádná větší mezinárodní konference, ke které by byl významně nepřispěl. Mohl tedy navázat a udržovat styky s mnoha prominentními státníky a diplomaty z celé řady zemí. Někteří z nich se s ním spřátelili nebo ho dokonce obdivovali, z jiných se stali jeho nepřátelé. V mezinárodních

kruzích si získal zaslouženou pověst člověka, který dovede sbližovat rozcházející se názory, v pravou chvíli přijít s přijatelnými formulacemi a najít a prosadit kompromisní řešení. „Tady je ten človiček, pro kterého si posíláme, jsme-li v nesnázích,“ tak představil Lord Curzon Beneše Baldwinovi v roce 1923. „A bozi vědí, že nám dá vždycky věci do pořádku.“¹

Bohatá zkušenost z konferenčních místností a diplomatických předpokojů západní Evropy vybavila sice Beneše výtečnou kvalifikací pro jednání s demokratickými státníky západního světa, ale ukázalo se, že měla malou cenu, pokud šlo o projednávání záležitostí se státníky a zmocněnci Sovětského svazu. Nelze přitom říci, že by si Beneš neuvědomoval, jaké cíle sovětští vůdcové koneckonců sledují. Nikdy se nezbavil myšlenky, že by se za jistých okolností Sovětský svaz mohl octnout v silném pokušení využít poválečného chaosu ve východní Evropě a uvést tuto oblast pod svou kontrolu; myslel na to i po své návštěvě v Moskvě v prosinci 1943, v době své největší důvěry ve Stalinova slova. Ale nějak se stalo, že nechtěl pochopit, že jedná-li se se Stalinem a jeho společníky stejně jako se západními státníky, nemusí to nutně vést k podobným výsledkům.

Zvláště se nemohl přimět k tomu, aby uvěřil, že dobře míněné a dobrovolně přinášené ústupky nebudou sovětští příjemci považovat za gesta dobré vůle, přátelství nebo důvěry, že se na ně naopak budou dívat s podezřením a budou přemýšlet, co je za touto zjevnou velkorysostí a proč by měl „buržoazní“ státník a „třídní nepřítel“ chtít poskytovat Sovětskému svazu něco, o čem ani nebyl požádán. Tak či tak byl Sovětský svaz připraven jednoduše shrábnout jako zvláštní zisk ústupky, při jejichž nabídce se netrvalo na patřičném *quid pro quo*, a nebyl ochoten nabízejícímu za to cokoli odečíst v rubrice „má dáti“.

Klasickou ukázkou Benešova dobrovolného ústupku (o které se v této studii ještě bude podrobněji mluvit) byl jeho implicitní náznak, učiněný poprvé v rozmluvě se sovětským velvyslancem Majským v září 1939 a potom při několika dalších příležitostech, že by byl ochoten přenechat Sovětskému svazu Zakarpatskou Ukrajinu.

Podobně Beneš usoudil, že kdo jedná se sovětskými vůdci, musí být krajně šetrný, musí brát v úvahu nepříznivé následky jejich dlouholeté izolace a musí si dávat pozor, aby je neurazil. Občas zdůrazňoval, že kdo jedná s Rusy, musí být pevný, ale většinou ne-

---

¹ Sir Robert Bruce Lockhart, *Retreat From Glory*, Putnam, London, 1934, str. 77.

chtěl nebo nedovedl sám se řídit tímto pravidlem.² Myslel si, že i když se Sovětský svaz chová špatně, nejedná v dobré víře nebo porušuje sliby, nemá se o tom mluvit přímo a otevřeně, pochyby se sovětské straně mají přičíst k dobru, celá věc se má bagatelizovat, má se dokonce i omluvit jako pouhé nedorozumění. Zvláště výmluvným příkladem tohoto přístupu byl dopis z 29 ledna 1945, ve kterém Beneš potvrzoval Stalinovi ochotu Československa odstoupit Zakarpatskou Ukrajinu Sovětskému svazu.³ Sovětský postup na Zakarpatské Ukrajině byl flagrantním porušením zásady nevměšování, stanovené v sovětsko-československé smlouvě o přátelství a spojení z roku 1943 a rovnal se násilnému uchvácení území, které ještě v prosinci 1943 Sovětský svaz uznával za nedílnou část Československa. Přesto Beneš považoval za vhodné ujistit Stalina, že ani on osobně ani československá vláda se „ani na okamžik nedomnívala, že by sovětská vláda zamýšlela jednostranně řešit otázku Zakarpatské Ukrajiny nebo měla v úmyslu porušit dohodu mezi našimi státy.“ A ačkoli už byl tvrdě poučen o tom, že spíše opak je pravdou, dodal: „Znám dobře zásady politiky Sovětského svazu a vím, že je to naprosto vyloučeno.“

Je ovšem pravda, že v lednu 1945, kdy Rudá armáda a agenti NKVD pronikali stále hlouběji do Československa a pomáhali domácím komunistům zmocňovat se kontroly v jedné oblasti za druhou, Beneš už sotva měl možnost něčeho dosáhnout ostrými protesty proti Stalinově věrolomnosti. Ale Beneš užíval nadměrných eufemismů v ústní i písemné komunikaci se sovětskými vůdci i v době, kdy jeho postavení před Sovětským svazem bylo mnohem silnější. Dokonce radil západním státníkům, aby se Stalinem jednali s podobnou obezřetností. Když mu na příklad 27. ledna 1944 britský ministr zahraničních věcí ukázal koncept dopisu k otázce Polska, který se Winston Churchill chystal poslat Stalinovi, a ptal se na jeho mínění, Beneš Edenovi řekl, že text považuje za příliš ostrý a doporučil mírnější formulace.

Je třeba dodat, že Beneš často postupoval podobně i ve styku se západními státníky a dokonce i v jednání s vlastními lidmi. Pevně

---

² Písemnosti šéfa presidentovy kanceláře, zemřelého Jaromíra Smutného (dále citovány jako *Smutný, Písemnosti*) obsahují následující poznámku o tom, co v této věci Beneš řekl Smutnému 24. června 1944: „S Rusy je třeba jednat vždycky slušně, ale pevně, vědět, co chce, respektovat jejich situaci, v níž jsou po dlouhé izolaci, ale je možno se vždycky s nimi dohodnout, když nepovolí člověk...“ Krabice 10.2.1.5. (Písemnosti Jaromíra Smutného jsou uloženy v archivu Columbia University v New Yorku.)

³ O otázce Zakarpatské Ukrajiny se mluví podrobněji v pozdější kapitole mé knihy, z jejíž rukopisné verze jsou tyto úvahy vyjmuty.

věřil v „tichou diplomacii“ a byl přesvědčen, že takto řešit palčivé problémy je moudřejší a diplomatičtější a že tento postup spíše povede k výsledkům než drsná řeč. Říkával, že nejlepší způsob, jak někoho přimět, aby dodržel sliby, je věřit, že to myslí doopravdy a podle toho s ním jednat.⁴ Byl také v podstatě vlídný člověk a nerad napomínal a káral druhé, i když si to zasloužili. V řadě případů, kdy šlo o západní státníky, byl Benešův uvážlivý postup oceňován a přinesl také lepší výsledky, než k jakým by mohl vést tvrdší postoj. Něco jiného je však jednat se stoupenci dialektického materialismu. Dívají se na takový postup ne jako na gentlemanskou přítlumenost, založenou na přání nikoho se nedotýkat a usnadňovat vzájemně uspokojivé řešení, nýbrž jako na známku bázlivosti a slabosti a dokonce jako na pouhou demonstraci formálního verbalismu, kterou lze beztretně ignorovat.

V jednání se západními diplomaty dovedl však Beneš při některých příležitostech mluvit i tvrdší řečí. Vzpomínám si na příklad, jak 9. dubna 1942 v jednom ze svých rozhovorů s velvyslancem Nicholsem o otázce britského odvolání mnichovské dohody šel tak daleko, že hrozil, že bude informovat „naše přátele ze strany liberální a laboristické“ o neochotě ministerstva zahraničních věcí zavrhnout Mnichov, a obviňoval Brity z „nedostatku politické imaginace a předvídavosti“, když si neuvědomují, jaké důsledky by mohlo mít jejich vykrucování v této věci.⁵ Ale nikdy se nedovedl přimět k tomu, aby hovořil stejně energicky, když jednal s Majským, Bogomolovem, Lebeděvem nebo Zorinem a natožpak s Molotovem nebo se Stalinem. Někteří Benešovi kritikové se domnívají, že jeho měkkost v jednání s komunisty je třeba přičíst jeho neschopnosti porozumět jejich mentalitě, pochopit a správně zhodnotit, co se odehrává v zákrutech marxisticko-leninské mysli. Zdá se, že takový je úsudek Jaromíra Smutného, který byl šéfem presidentovy kanceláře v londýnském exilu a potom v Československu až do Benešovy rezignace v červnu 1948. „Benešovi bylo zatěžko dorozumět se se státníky, kteří se od něho psychologicky lišili,“ říká se v nepublikovaných poznámkách Jaromíra Smutného.⁶ Smutný dokonce tvrdí, že Beneš nebyl znalec lidských povah, protože ztratil kontakt s lidmi.⁷

⁴ Viz také Smutný, *Pisemnosti*, krabice 10.2.16

⁵ Viz Edward Taborsky, „Beneš and the Soviets,“ *Foreign Affairs*, 27, 2 (January 1949), str. 305-6.

⁶ Smutný, *Pisemnosti*, krabice 10.2.1.6

⁷ Otáhalová, Libuše a Milada Červinková (red.), *Dokumenty z historie československé politiky, 1939-1943*, Academia, Praha, 1966 (dále cit. jako *Otáhalová*). Sv. I, dokument N 69, str. 91-2.

Nedomnívám se sice, že Beneš byl tak špatný znalec lidí, jak se to v poznámce Jaromíra Smutného naznačuje, ale je mnoho pravdy na tom, že špatně odhadl Stalinovu psyché, příliš důvěřoval jeho ujišťování a špatně interpretoval jeho skutečné úmysly. Koneckonců to sám později přiznal: „Mýlil jsem se tehdy ve svém úsudku a očekávání či nikoliv?“ ptal se, když ve svých pamětech z druhé světové války (publikovaných v roce 1947) líčil jednání roku 1943, která vedla k uzavření československo-sovětské smlouvy o přátelství a spojení.⁸ Důkazem podobných dodatečných pochyb o Stalinově důvěryhodnosti je několik dalších vsuvek, které do své knihy přidal na poslední chvíli.⁹ Několik dní před smrtí doznal: „Mým největším omylem bylo, že jsem až do poslední chvíle odmítal uvěřit, že i Stalin mi chladnokrevně a cynicky lhal jak v roce 1935 tak později a že všechno, o čem mne a Masaryka ujišťoval, byl záměrný podvod.“¹⁰ Benešova víra ve Stalinova slova a v dobré úmysly Sovětského svazu, pokud jde o Československo, dosáhla vrcholu za jeho návštěvy v Moskvě v prosinci 1943 a bezprostředně poni a časově se shodovala s náladou spolupráce mezi Západem a Východem, o jejíž rozkvět se přičinila teheránská konference velké trojky. Na Beneše značně zapůsobila vřelost, přátelskost a zdánlivá upřímnost, s jakou byl v Moskvě přijat, a především Stalinův hlasitý souhlas s každým jeho přáním, zvláště jako kontrast k průtahům, vytáčkám a nerozhodným slovům, jimiž se na některé jeho požadavky (na příklad na požadavek uznání předmnichovských hranic Československa a podpory pro hromadný odsun sudetských Němců) odpovídalo ve Velké Británii a ve Spojených státech. Když Beneš po návratu z Moskvy podával zprávu československé Státní radě, líčil Stalina a Molotova jako „velké sovětské vlastence“, kteří dovedou „ocenit vlastenectví jiných, protože jsou to prozíraví političtí realisté, kteří vědí, co chtějí a čeho mohou dosáhnout.“¹¹

Vysoce přízmnivý dojem, který Stalin učinil na Beneše za moskevské návštěvy v roce 1943, přispěl k jeho důvěře v sovětské dobré úmysly, ale nebyl zcela rozhodující. Postupovat tak nevědecky, aby se úsudek

---

⁸ *Paměti*, Orbis, Praha, 1947, str. 364.

⁹ *Tamtéž*, str. 391, 423, 425 a 430.

¹⁰ Zpráva, kterou mi o své rozmluvě s Benešem 19. srpna 1948 v Sezimově Ústí zaslala zemřelá švédská spisovatelka a dlouholetá přítelkyně Benešových Amelia Posse-Brázdová.

¹¹ *Policy for Victory and Peace*, Czechoslovak Ministry for Foreign Affairs, London, 1944, str. 28.

zakládal na něčem tak subjektivním, jako je pouhý osobní dojem, by neodpovídalo charakteru tohoto nesentimentálního, vzdělaného a chladně racionálního muže. Ačkoli nepodceňoval užitečnost osobních styků, nikdy se nedomníval, že by mohly způsobit podstatnou změnu politiky kterékoli země.¹² Proto se po Mnichově posmíval tvrzení některých politických oponentů, že by byl dosáhl lepšího výsledku, kdyby navázal osobní styky s Hitlerem. Vždycky tvrdil, že Neville Chamberlain byl krajně naivní, když věřil ve svou schopnost působit na Hitlera osobními apely.

Benešovy naděje se zakládaly na něčem hlubším než na osobní působivosti. Beneš, původně sociolog, soudil, že politika je hlavním elementem sociologie a že prvotním úkolem politika je objevit povahu společenské skutečnosti, určit, co je v dané společnosti konstantní, analyzovat to a definovat. „Demokratická politika jako věda,“ napsal, „musí pohlížet na společnost a na svět objektivně, musí hledat pravou objektivní realitu, musí důkladně a obšírně společnost analyzovat, musí ji takřikajíc zažíva pítvat.“¹³

Když „rozpitval“ a proanalyzoval sovětský systém, jak jej viděl v roce 1943, došel k závěru, že jeho revoluční údobí skončilo a že nyní prochází fází postupné proměny, která z něho nakonec učiní jakousi socialistickou demokracii. Sovětský svaz se bude stále více pohybovat směrem „doprava“ a postupně bude povolovat stále více a více politických, kulturních a osobních svobod. Zároveň se západní demokracie budou pohybovat „doleva“, k socialismu nebo aspoň k sociálnímu zákonodárství, hospodářskému plánování a hospodářské regulaci. Při sbližování obou systémů se budou obrušovat hrany jejich ideologických a politických antagonismů a vývoj povede ke skutečné mírové koexistenci.¹⁴ Beneš tedy vyznával a horlivě zastával myšlenku, která je nyní známa jako „teorie konvergence“ obou systémů.

Ideologické tání, které Beneš shledával v Sovětském svazu a jehož dokladem byly Stalinovy apely spíše na patriotismus než na komu-

---

¹² Benešův názor o této věci shrnul jeden z jeho dřívějších životopisců takto: „*C'est une grande naïveté de croire que quelques conversations de couloirs ou des salons... peuvent avoir réellement une influence sur la marche du monde, sur la politique extérieure...*“ Louis Eisenmann, *Un Grand Européen, Edouard Beneš*, Paul Hartman, Paris, 1934, str. 93.

¹³ *Democracy Today and Tomorrow*, Macmillan, London, 1940, str. 203.

¹⁴ *Demokracie dnes a zítra*, Čechoslovák, Londýn, 1944, II, str. 184 a násl. Pro podrobnější pojednání o Benešových myšlenkách o postupném politickém, hospodářském a sociálním sbližování západních demokracií a Sovětského svazu viz: František Hník, *Edvard Beneš, Filosof demokracie*, Praha, 1946, zvl. str. 118 a další.

nismus a jiné nadějně náznaky změny, to vše byly, jak se domníval, ústupky, které, jednou poskytnuty, nemohou být snadno zrušeny. Zdálo se, že válečné partnerství se Spojenými státy a s Británií pomohlo Sovětskému svazu prolomit krunýř izolace a změnilo někdejšího mezinárodního vyvržence ve vysoce uznávanou velmoc. Tato mocnost nebude chtít kompromitovat svou pozici tím, že by se navrátila ke svému dřívějšímu nezákonnému chování. Na vrcholu prestiže, získaného sovětskými vojenskými vítězstvími, by mezinárodní komunismus více ztratil než získal, kdyby se vrátil zpět ke své dřívější praxi. A konečně bude při kolosálním úkolu obnovy obrovských sovětských oblastí, zpustošených válkou, zapotřebí zahraniční pomoci, zvláště pomoci Spojených států a už toto nahlédnutí povede Stalina k tomu, že neudělá nic, co by antagonizovalo Západ. „Sovětské Rusko bude mít zájem na tom udržet tuto slibně se rozvíjející spolupráci s anglo-americkými demokraciemi i po válce,“ psal Beneš svým spolupracovníkům v Československu ještě 16. července 1944. „Bude potřebovat jejich pomoc v mnoha ohledech. Utrpení Ruska a jeho zpustošení je nepředstavitelné a sovětská vláda je vedena snahou o co nejrychlejší rekonstrukci země. To jest také zárukou, která naši spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem činí tak reální a pro nás životně hodnotnou. Proto se Sověty nebudou vměšovat do našich vnitřních poměrů více nežli u států jiných a to, jak si svůj nový život a pořádek budeme chtít zařídit, rozhodneme sami.“¹⁵

A tak byla Benešova naděje v dobré chování Sovětského svazu podložena především vírou, že i po porážce Německa bude Sovětský svaz tolik potřebovat Západ, že bude odolávat svému bolševickému nutkání hodit válečné sliby přes palubu a násilně ustavit komunistickou vládu ve střední Evropě.

„Sovětská vláda nemá v úmyslu... poškodit zájmy Československa...“

Benešova důvěra ve Stalina byla tak silná, že se jí nepřestával držet přes hrozivé důkazy sovětské obojakosti, které se začaly množit v druhé polovině roku 1944. První událost, která vrhla stín pochyby na

---

¹⁵ Viz Edward Taborsky, „The Triumph and Disaster of Eduard Beneš,“ *Foreign Affairs*, 36, (July 1958), str. 679. Beneš se podobně vyjádřil v rozhovorech, které poskytl Comptonu Mackenziemu, viz *Dr. Beneš*, G. Harrap and Co., London, 1946, str. 296 a 310; rovněž *Paměti*, str. 418-19.

sovětskou upřímnost, se stala v srpnu 1944, kdy sovětští představitelé, aniž o tom informovali Beneše, začali vyjednávat s vrchním velitelem loutkové slovenské armády generálem Čatlošem, který prakticky nabídl Slovensko Sovětskému svazu; bez obalu navrhoval, „aby řešení vnitropolitických věcí bylo v souladu se zájmy Sovětského svazu.“¹⁶ O měsíc později byl Beneš vážně znepokojen tím, že Sověty zdržovaly pomoc slovenským divizím, které na středním Slovensku povstaly proti Němcům, když sovětská armáda došla k severní slovenské hranici. V prosinci 1943 Stalin ujišťoval Beneše za jeho návštěvy v Moskvě, že Sověty poskytnou rychlou a účinnou pomoc, jakmile se projeví aktivní odboj. Zároveň Stalin a Molotov ostře kritizovali podle jejich názoru nízkou úroveň protiněmecké rezistence v Československu, žádali, aby se vystupňovala a slíbili za tím účelem všechnu pomoc.

Ale nejhorší věrolomnosti se Sovětský svaz dopustil na podzim a v zimě 1944, poté co Rudá armáda vstoupila na československé území a rychle obsadila Zakarpatskou Ukrajinu. Hned nato začali být Rusíni násilně odváděni do Rudé armády, místní starostové museli „spontánně“ podepisovat petice, žádající „sjednocení s ukrajinskými bratry na druhé straně Karpat“ a telegramy podobného znění, zasílané Stalinovi a Benešovi, se vysílaly v kyjevském rozhlase. Československé vládní delegaci, která měla převzít správu osvobozeného území podle československo-sovětské dohody z 8. května 1944, bylo odepřeno přímé rádiové spojení s vládou v Londýně, byla prakticky zbavena možnosti jakýchkoli komunikací. Její fondy uloupila samozvaná, Sověty podporovaná rusínská milice a sovětské úřady dělaly, jako že nic nevidí.

Beneš byl šokován těmito sovětskými akcemi a poprvé začal přemýšlet, zda jeho důvěra ve Stalinova slova nebyla přeháhlená. „Teď tedy uvidíme,“ řekl mi 24. listopadu 1944, „zda to Stalin myslel upřímně v roce 1943 — nebo zda nás chtěl jen oklamat.“ Přesto i potom nadále považoval svou analýzu, na které zakládal víru v sovětskou rozumnost, za v podstatě správnou. Když se jeho životopisec Mackenzie 13. prosince 1944 na jejich poslední schůzce ptal, zda věří, že Stalin je „v základě rozumný“, president odpověděl: „Myslím, že ano. Má asi doma různé obtíže, které mu zabraňují dělat mnohé rozumné věci, ale považuji ho za v základě rozumného a konstruktivního.“¹⁷ Když

---

¹⁶ O Čatlošově aféře viz v tomto čísle str...

¹⁷ Strojopis rozhovoru, který připravil Mackenzieho tajemník.

se tedy Beneš snažil racionalizovat ty stránky sovětského chování, které se nesrovnávaly s jeho očekáváním, pokoušel se vidět důvody v jiných faktorech než v nerespektování daných slibů.

To nebylo příliš obtížné, když šlo o sovětské jednání s Čatlošem a o nedostatečnou sovětskou pomoc za Slovenského povstání. Sovětský postup v incidentu s Čatlošem mohl být omluven vojenskou účelovostí, která vyžadovala využít každé možnosti, včetně přechodných jednání s quislingy, k urychlení vítězství spojenců a k ušetření životů vojáků. Ani sovětská liknavost za Slovenského povstání se nutně nemusela považovat za úmyslnou, ačkoli fakt, že Sověty neposkytly žádnou pomoc bojovníkům polského podzemního hnutí za varšavského povstání v srpnu 1944, mohl už v tomto směru vyvolat pochyby. Mohlo se to vysvětlovat jako akt přemrštěné opatrnosti, jako průtahy způsobené komunikačními obtížemi a byrokratickou těžkopádností a mohlo se to eventuálně i ospravedlňovat logistickými a technickými problémy.

Bylo však mnohem těžší, i při nejlepší snaze, kterou Beneš měl, najít věrohodnou omluvu pro sovětský postup na Zakarpatské Ukrajině. Když Beneš, který si dlouho lámal hlavu, jak věc vysvětlit, konečně omluvu našel, spočívala v tom, že svaloval vinu na ukrajinský nacionalismus a přehnanou horlivost sovětských vojenských představitelů přímo na místě. Napsal o tom 12. prosince 1944 vedoucímu československé delegace na Zakarpatské Ukrajině Františku Němcovi: „...soudím, že Moskvě se věci tyto velmi nehodí, že je vidí nerada stejně jako vláda nase... Zdá se mi však, že vláda ukrajinská, vojáci ukrajínští a zejména také ukrajinská komunistická strana záměrně postupuje jinak, chce Moskvu i nás postavit před hotové věci a neohlíží se na nikoho, jdouc bezohledně za svým cílem. Nemyslím, že v tom je dvojitá hra Moskvy a mám dojem, že to začíná jít přes hlavu a proti vládě centrální. Byl by to ovšem zjev vážný. Nesmí se zapomínat, že ukrajinský nacionalismus je a bude nebezpečný na všechny strany a že Moskva s tím musí počítat.“¹⁸

Touto demonstrací sovětského chování byla Banešova důvěra ve Stalinův rozumný postoj k Československu oslabena, ne však zničena, a byla znova posílena několika vyvažujícími příklady dobrého sovětského chování. Tak byl prezident značně potěšen zprávami, které mu poslali 29. prosince 1944 Fierlinger a Němec o audienci u Molotova, za které sovětský ministr zahraničních věcí

---

¹⁸ Z mého archivu. Rovněž viz „Beneš and the Soviets“, *op. cit.*, str. 312.

slíbil, že Němec bude mít konečně přímé rádiové spojení s Londýnem a že se na Slovensku nebude konat nábor „dobrovolníků“ pro Rudou armádu. Molotov se také omluvil za incidenty na Zakarpatské Ukrajině a svaloval je na obecnou únavu z války a na přemrštěnosti, způsobené „vysoce napjatou atmosférou, vyvolanou silným ukrajinským nacionalistickým hnutím.“¹⁹ Za několik týdnů Beneš dostal další posilující lék přímo od Stalina, a to v podobě osobního dopisu, v němž sovětský vůdce, ačkoli dával najevo, že Sovětský svaz bude požadovat Zakarpatskou Ukrajinu, Beneše ujišťoval, že „sovětská vláda nemá v úmyslu jakkoli poškodit zájmy Československé republiky nebo její prestiž“ a že naopak sovětská vláda je „plna odhodlání poskytnout Československé republice veškerou pomoc při jejím osvobození a vybudování.“²⁰ Dalším povzbudivým vývojem bylo to, že Sověty odmítly některé příliš horlivé slovenské komunisty, kteří považovali za samozřejmé, že Sovětský svaz bude chtít zřídit Slovenskou sovětskou republiku, a byli zdrceni, když jim sovětský představitelé dali najevo, že to Sovětský svaz nemá v úmyslu.

Za naší druhé válečné cesty do Moskvy v březnu 1945 (cestou zpět do Československa) se stalo několik dalších událostí, které značně dopomohly obnovit Benešovu důvěru v Sovětský svaz. V rozhovorech s Benešem 21. a 24. března 1945 mluvil Molotov omluvně ve věci Zakarpatské Ukrajiny, ujišťoval presidenta, že Sověty chtějí tuto oblast hlavně proto, aby uspokojily Ukrajince, a děkoval Benešovi za jeho porozumění a pomoc. Potvrdil také, že hranice mezi Zakarpatskou Ukrajinou a Slovenskem zůstane s konečnou platností, jaká je, a utišil tak Benešovy obavy, že Sovětský svaz zabere také kus slovenského území. Při banketu na rozloučenou 28. března 1945 v Kremle učinil na Beneše hluboký dojem Stalin dvěma připitky, v nichž se veřejně omlouval za „mnoho aktů svévole“, jichž se v Československu dopustili sovětský vojáci, a zdůraznil svůj zájem na „plné nezávislosti slovanských národů a nezasahování do vnitřních záležitostí.“²¹ Ještě více Stalin na Beneše zapůsobil v soukromém rozhovoru po večeři, v němž byl dost kritický k československým komunistům a řekl Benešovi, že zastoupení, jakého se komunistům dostalo v nové československé vládě, je větší, než jaké by mělo být. „Celá atmosféra toho večera,“ píše Smutný ve svých poznámkách, „jevila se mi oproti obdobnému večeru při první návštěvě před rokem srdečnější a seriózní-

¹⁹ Z mého archivu.

²⁰ Dopis datován 23. ledna 1945 a osobně doručen sovětským chargé d'affaires Čičajevem 26. ledna 1945.

²¹ Smutný, Pisemnosti, krabice 10.2.1.5.

nější, jako by obě strany, t.j. prezident a Stalin, nabyli vzájemně více důvěry.“²²

„Gouverner, c'est prévoir“

Mluví-li se o Benešových vztazích k sovětským vůdcům, stojí za zmínku, že Beneš v době války jednal se Stalinem rusky. Nejsou-li u rozhovorů překladatelé, je atmosféra intimnější a o to Benešovi šlo. Protože však jeho znalost ruštiny nebyla pro tento účel zcela dostačující, byl v nevýhodě, občas musel hledat slova a často mu museli jiní pomáhat najít správné výrazy. Nemohl se vyjadřovat tak jasně, přesně a vmluvně, jak by to bylo žádoucí.

Kromě toho měl ve zvyku, ať už hovořil jakoukoli řečí, více mluvit než naslouchat jiným. Počínal si tak hlavně proto, že prostě rád diskutoval, vysvětloval, vykládal a věci rozváděl a protože věřil, že partnera přesvědčí čistou vahou, rozumností a logikou svých argumentů. Vedlo ho ovšem také přesvědčení, že taková demonstrace otevřenosti a upřímnosti učiní příznivý dojem na druhou stranu a přiměje ji možná k tomu, aby oplácela stejným postojem. „Hraju s vyloženými kartami.“ řekl Mackenziemu o svých válečných jednáních s Rusy, Brity a Američany.²³ Ačkoli to nebylo doslova pravda a Beneš některé své karty zakrýval, praktikoval „otevřenou diplomacii“ mnohem více než kterýkoli jiný státník v době druhé světové války. Že ho takový postup uváděl v nevýhodu, zvláště když se jednalo s tajnostkářskou skupinou sovětských vyjednávačů, je zcela zřejmé.

Benešova hovornost, spojená se zmíněnou obezřetností, někdy vyvolávala nejistotu o tom, jaký je jeho skutečný postoj v dané otázce, s čím souhlasí či nesouhlasí nebo co chce dělat, zda a nakolik schvaluje navržený postup nebo jak pevný je jeho názor. Když byla nějaká otázka v diskusi, Beneš obvykle svému partnerovi přednesl delší profesorské expozé, do něhož byla vložena různá *obiter dicta* a v němž se vypočítávala všechna pro a proti (přičemž Beneš také na prstech odpočítával: zaprvé, zadruhé, zatřetí atd.) I když nesouhlasil s argumenty druhé strany, nevyjadřoval vždycky svůj nesouhlas přímo, nýbrž raději obcházel jasné stanovisko výrazy jako „ano, ale“, „avšak na druhé straně“ a podobně. Na konci si někdy jeho

---

²² Tamtéž.

²³ Str. 295.

partner nebyl zcela jist, jaký je přesný význam toho, co bylo řečeno a dohodnuto.

Tento způsob jednání vedl nebo aspoň přispěl k situacím, kdy byl Beneš přesvědčen, že plně vysvětlil svůj názor, dosáhl dohody nebo souhlasu, kdežto druhá strana byla přesvědčena, že tomu tak není. To se na příklad patrně stalo 17. září 1938, kdy Beneš za delšího rozhovoru s francouzským vyslancem v Praze de Lacroixem utrousil zběžnou poznámku, že byl na mírové konferenci v roce 1919 ochoten odstoupit Německu některé části severních a západních Čech. Francouzi, kteří už byli rozhodnutí, že nesplní závazek a nepřijdou Československu na pomoc, z toho velice ochotně vyvodili závěr, že Beneš by byl ochoten vyřešit sudetoněmeckou otázku podobnými územními ústupky.²⁴ Podobné nedorozumění vzniklo, když Beneš v domnění, že Spojené státy schválily jeho plán uzavřít za moskevské návštěvy v roce 1943 spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem, v tomto smyslu informoval britskou vládu po návratu ze Spojených států v červnu 1943, načež americké ministerstvo zahraničních věcí popřelo, že by se o takové smlouvě vůbec bylo mluvilo.²⁵

Optimismus byl jeden z rysů Benešovy mentality, který se neustále vkrádal do jeho politických analýz, odhadů a rozhodování v osudném desetiletí 1939-48. Beneš řekl sám o sobě: „Jsem svým založením optimista. Ani v nejobtížnější situaci jsem si nikdy nezoufal. V politice jsem si vždycky počínal tak, jako bych hrál tenis. Když má můj protihráč čtyřicet bodů a já jsem na nule a příští míč může být poslední, stále jsem přesvědčen, že mohu hru vyhrát. Tomuto postoji přiřítám své úspěchy, které se někdy zdály nepředstavitelné.“²⁶

Jeho optimismus byl tak výrazný a nápadný, zvláště v době, kdy vyhlídky nebyly právě nejsvětější, že si toho museli povšimnout všichni, kdo s ním přišli do styku. Když psal jeden z jeho raných životopisců o jeho „pohledu na svět“ v roce 1934, zaznamenal jeho „filosofický optimismus věřící, že tento svět, není-li ze všech světů možných nejlepším, může se jím státí...“²⁷ Jiný životopisec, který byl za

---

²⁴ Viz Edvard Beneš, *Mnichovské dny*, Svoboda, Praha, 1968, str. 245-48 a Georges Bonnet, *Défense de la Paix: De Washington au Quai d'Orsay*, Constant Bourquin, Genève, 1946, str. 237-239. Bonnet uvádí 15. září jako den rozhovoru mezi Benešem a de Lacroixem.

²⁵ Více o tom v jiné části mé studie.

²⁶ Mackenzie, str. 273.

²⁷ Jaroslav Papoušek, *Eduard Beneš*, Svaz národního osvobození, Praha, 1934, str. 173. Viz též Alois Hajn, *Dr. Eduard Beneš a jeho životní dílo*, Praha, 1935, str. 55.

Benešova pobytu ve Spojených státech na jaře 1939 jeho americkým tajemníkem, vypráví, jak „Beneš při každé příležitosti na mnoha a nejrůznějších veřejných vystoupeních dával najevo svůj optimismus“, a tvrdí, že to „nebyla póza, nýbrž hluboké a upřímné přesvědčení.“²⁸ (*Nota bene*: Bylo to v době, kdy zmrzačenému pomnichovskému torzu Československa zasadil Hitler poslední ránu.) Mackenzie, který o Benešovi psal v letech 1944-45, označoval Benešův optimismus za „pověstný“ a „nyní už příslovečný“.²⁹ „Jesliže se dopustil omylů.“ soudil Mackenzie, „byly to omyly jeho optimismu: a i kořeny jeho oportunistu, který jeho kritikové tak zdůrazňovali, se dají obvykle najít v jeho optimismu.“

Podobné zmínky o Benešově optimismu, ačkoli většinou kritické, se objevují ve zprávách o rozhovorech různých západních diplomatů s československým prezidentem. „Benešovo nadšení dosahovalo lyrických výšek, když líčil, jak byl přijat [Stalinem za návštěvy v Sovětském svazu v roce 1935],“ sděloval Sir J. Addison Samuelovi Hoareovi po rozhovoru s prezidentem v červnu 1935, kdy Beneš řekl tomuto britskému diplomatovi, že „Sovětský svaz nahlédl, že je marné podněcovat komunistickou propagandu v zahraničí a zanechá tohoto úsilí...“³⁰ V jiných zprávách vysokých britských diplomatů z let 1936-37 (jako Sira Orme Sargenta, Bemtínka a Sira E. Vansittarta), které se týkaly hlavně stupňující se sudetoněmecké krize, se mluvilo o „Benešově technice neotřesitelného optimismu za každých okolností“, o Benešově „obvykle přehnaném optimismu“ atd.³¹

Sám bych mohl z doby více než šestiletého působení ve funkci Benešova osobního sekretáře uvést značný počet příkladů, které ilustrují jeho optimismus. Jeden příklad, na který si zvláště živě vzpomínám, je z 18. května 1940, což byl den Benešových narozenin. Německá armáda vrazila klin mezi francouzská a britská vojska, dosáhla Lamanšského průlivu a zmocnila se Calais a celá belgická armáda kapitulovala. Situace vypadala velice pochmurně a my všichni kolem presidenta jsme byli ustaraní a malomyslní. Ne tak president! „A to nic,“ řekl nám s chlácholivým úsměvem. „To jsou pro mne jenom epizody. Francie musí dostat pořádně nařezáno, jinak

---

²⁸ Edward Hitchcock, *The Man and the Statesman*, Hamish Hamilton, London, 1940, str. 314.

²⁹ *op. cit.*, str. 263.

³⁰ Doklady britského ministerstva zahraničních věcí (dále citovány jako BFO), N. 3240 160 38, FO 371 19461.

³¹ R. 3066 2594 12, FO 371 21134; R. 7381 1799 12, FO 371 20378; R. 7442 1162 12, FO 371 20377.

by to ani nebylo spravedlivé. Západní velmoci budou mít ještě hodně těžkých chvil. Ale o našem konečném vítězství nemám pochyb. I kdyby tady skutečně prohrávali, jsou tu ještě dva faktory: Amerika, jež do toho půjde, bude-li třeba zabránit porážce Západu; a pak sovětské Rusko, jež do toho v případě hrozícího vítězství Německa musí jít.“ Jeho spolupracovníkům a všem, kdo s ním byli ve styku, jsou dobře známé jeho každoroční předpovědi, zvláště od roku 1942, že válka brzo skončí, možná „do vánoc nebo do příštího jara.“

Ačkoliv po hořkých zkušenostech s Rusy a s domácími komunisty z let 1944-45 už jeho optimismus nebyl „neotřesitelný“, Beneš si jej v opatrnější formě podržel téměř až do konce. Vývoj v první polovině roku 1947 dokonce posílil jeho důvěru, že nakonec všechno dobře dopadne. Komunisté vyšli z voleb v roce 1946 bez kýžené většiny, do které jim zbývalo solidních 12 procent hlasů, a začali sklízet první nezdary. Jejich síla v místní samosprávě se počala zmenšovat. Museli se zřeknout aspoň jednoho ministerstva, které mělo klíčovou důležitost pro uskutečnění jejich cílů, ministerstva výchovy. K rozmrzelosti komunistické strany a k potěšení nekomunistů začalo ministerstvo spravedlnosti, vedené Prokopem Drtinou, stíhat komunisty ovládanou policií za různé nezákonné akty. Nekomunistické noviny stále hlasitěji kritizovaly komunistické přehmaty. Sociální demokrati začali konečně setřásat vládu Fierlingerova souputnického levého křídla a silněji vystupovat proti komunistickým útokům na politické svobody. Morálka lidu stoupala a občanská statečnost se pomalu začala rozmáhat.

Když jsem před návratem na své velvyslanecké působiště ve Švédsku měl v červnu 1947 s Benešem dlouhý rozhovor, shledal jsem, že je pln důvěry, že přes mnohé překážky, které je ještě třeba zdolat, Československo nebude zkomunizováno. Jeho optimismus ho zřejmě neopustil ani po založení Kominformy a poté, co Stalin svým ultimátem prakticky vetoval československou účast v jednáních o Marshallův plán v létě 1947 (když předtím československá vláda přijala pozvání Spojených států). Ještě v listopadu 1947, jak o tom referoval velvyslanec Spojených států Steinhardt, Benešův optimismus „zašel až k ujišťování, že se dosáhlo bodu obratu.“ „Komunisté,“ řekl Beneš Steinhardtovi, „udělají mezi dneškem a květnovými volbami ještě jeden nebo dva pokusy zastrašit nebo dokonce zterorizovat nekomunisty, aby ovlivnili výsledek voleb, ale nebudou mít úspěch...“³²

---

³² Steinhardtův telegram datovaný 14. listopadu 1947, obsahující záznam jeho rozhovoru s Benešem 20. listopadu 1947. Dokumenty ministerstva zahraničních věcí Spojených států (U.S. Department of State Documents, dále citovány jako USDS), 860F.00 11-2447.

Benešův optimismus byl z největší části opravdový. *Gouverner, c'est prévoir*, říkával a do komunistického puče pevně věřil, že se ukáže, že jeho optimistické předpovědi byly v podstatě správné. Jeho optimismus vyvěral z vnitřního přesvědčení, že správně odhadl všechny závažné faktory a že jeho očekávání mají oprávněný základ.

Benešův socialismus

Jaký byl Benešův vztah k socialismu? A jaký vliv měl tento vztah na jeho úsudky a jeho politiku vůči Sovětskému svazu a Západu?

Že Beneš byl nedoktrinářský socialista, dokládají jeho vlastní výroky a spisy. Jako mladý student byl dokonce přechodně pod vlivem marxismu. „Smýšlel jsem značně socialisticky, marxisticky,“ svěřil se v roce 1944 v jednom rozhovoru Mackenziemu, když se mluvilo o jeho pobytu v Londýně v roce 1906. „Byl jsem mladík plný entusiasmu; přišel jsem do East Endu a viděl jsem slumy. Nevěděl jsem mnoho o Anglii a byl jsem znechucen velkým bohatstvím na jedné a bídou na druhé straně a napsal jsem jistý počet článků do českých socialistických novin.“³³ Ale Beneš brzo vyrostl z přechodného koketování s ortodoxním marxismem, zavrhl jeho dialektický materialismus, antiindividualismus a jednostranný důraz na násilí a třídní boj a přijal ideologii a metodologii západoevropského demokratického socialismu. „Vždycky jsem byl pro sociální spravedlnost, která se má uskutečnit evolučními metodami, nikoli násilnými a krvavými revolucemi nebo diktaturou proletariátu,“ napsal v roce 1939 v *Demokracii dnes a zítra*, když vysvětloval, proč odmítá marxismus.³⁴

Jako socialista Beneš ovšem nebyl přítelem kapitalismu; a v rozšířeném českém vydání knihy *Demokracie dnes a zítra* (napsaném v Londýně v letech 1942-43) vytýkal západním demokraciím nedostatek „odvahy a schopnosti řešit důrazněji a soustavněji hlavní problémy sociální a zasáhnout ostřeji do hospodářské struktury moderní společnosti...“³⁵ Vyjádřil přesvědčení, že „hospodářský systém kla-

---

³³ *Náčrt rozhovorů mezi prezidentem Benešem a Comptonem Mackenziem*, str. 17. Z mého archivu. Noviny, o kterých je zmínka, byly *Právo lidu*, deník české sociálně demokratické strany.

³⁴ Str. 64.

³⁵ II, str. 182.

sického liberalismu a kapitalismu je pokládán za přežitý.“³⁶ Prohlásil, že „sociální zákonodárství a sociální reformism konce 19. a začátku 20. století už dnes nestačí.“³⁷ Žádal „postupné zveřejňování výrobních prostředků a soukromého zisku“ a nahrazení „*kapitalistické volné hry hospodářských sil vědeckým hospodářským plánováním*.“³⁸

Jeho kritika západního kapitalismu v žádném případě neznamenal, že by byl přívržencem hromadné kolektivizace všech výrobních prostředků. Měl na mysli spíše smíšený systém, v němž by klíčové a velké podniky byly ve veřejném vlastnictví a správě, ale malé a střední podniky by zůstaly v soukromých rukou. „Představuji si, že v budoucnosti většina těchto velkých podniků bude odňata z rukou jednotlivců a dána do rukou společnosti,“ řekl Mackenziemu v roce 1944. „Prohlašuji, že k mému programu patří zřídit po válce takový systém v naší republice.“³⁹ Kromě toho naléhal, aby se i tato omezená kolektivizace prováděla „postupně, evolučně, empiricky... bez katastrof a bez násilí, dohodou a spoluprací.“⁴⁰ Znárodňovací dekrety, které podepsal 24. října 1945, se týkaly jen 17,4 % československých podniků, které zaměstnávaly 57,7 % pracovních sil, kdežto továrny, které nezaměstnávaly víc než 150-500 dělníků (podle průmyslového odvětví), měly zůstat v soukromých rukou.⁴¹ I tak se prezident domníval, že dekrety jdou příliš daleko a podepsal je jen s vážnými pochybami a pod komunistickým tlakem.

Benešova protikapitalistická předpojatost nebyla tedy příliš silná a jeho socialistické sklony byly značně umírněné. Přesto však napomáhaly tomu, že byl ochoten dívat se spíše příznivě na sovětské experimenty a aspirace, k čemuž přispíval i jeho „příslovečný optimismus.“ V éře lidové fronty v letech 1934-38 to byla koneckonců slabá stránka mnoha socialistů (a dokonce i liberálů), kteří to mysleli dobře, a totéž se opakovalo v době válečné velké aliance v letech 1941-44. To také aspoň částečně vysvětluje některé Benešovy vysoce pochvalné zmínky o Stalinovi, Sovětském svazu a sovětském životě; jde většinou o výroky po Benešově triumfálním návratu z moskevské návštěvy v prosinci 1943 a některé z nich hraničily s naivitou. Když

---

³⁶ II, str. 191.

³⁷ II, str. 183.

³⁸ II, str. 191. Kurzíva je v originálu.

³⁹ II, str. 282.

⁴⁰ II, str. 192.

⁴¹ Edward Taborsky, *Communism in Czechoslovakia — 1948-1960*, Princeton U. Press, Princeton, 1961, str. 355-56 a *Plánované hospodářství v Československu*, Praha, 1947.

byl na příklad dotázán, zda neshledal, že mechanizace otupuje sovětský lid, tvrdil, že naopak „mechanizace [v Sovětském svazu] pomáhá rozvoji jednotlivce.“ a že „zřízení tak zvané komunistické společnosti povzneslo každého člověka na vyšší úroveň...“⁴² Ačkoli kritizoval některé metody ruského komunismu, chválil jeho „vyšší mravní koncepci“ a uváděl ji do protikladu k „poklesu mravního standartu“ v západní Evropě za mnichovského údobí.⁴³ Když za našeho návratu z Moskvy do Londýna v prosinci 1943 ličil krátkou zastávku v hlavním městě sovětského Azerbejdžánu Baku, kreslil neuvěřitelně romantický a impresionistický obrázek ázerbejdžánského života a dokonce tvrdil, že ázerbejdžánský lid je „tak šťastný, jak jsem to ještě nikdy neviděl,“ (přestože tam strávil jen jeden den a jednu noc!)⁴⁴ Ještě po několika letech psal ve svých pamětech o „nezapomenutelných dojmech“, které si odnesl z návštěvy v Sovětském svazu v roce 1943 a opět tvrdil, že „do života Sovětského svazu dobře nahlédl a své pochopení národů Sovětského svazu ještě prohloubil.“⁴⁵ Pozitivní změny v Sovětském svazu (směrem k liberalizaci a demokratizaci) charakterizoval jako „sociologicky zcela vysvětlitelný“ přirozený vývoj.⁴⁶

Když v *Demokracii dnes a zítra* proanalyzoval hlavní slabosti předválečných demokracií, došel k závěru, že demokratické státy budou muset v budoucnosti akceptovat „jistý příbytek moci a některých nových funkcí státu“ a že stát bude muset „v budoucnosti více zasahovat do individuálních svobod, než to činil v klasické předválečné demokracii.“⁴⁷ To samozřejmě neznamenovalo, že chtěl, aby budoucí Československo následovalo autokratický příklad Sovětského svazu, o kterém soudil, že „zašel příliš daleko v tomto směru.“⁴⁸ Jeho postoj, ačkoli byl nepochybně politicky správný, vedl však k tomu, že mu sovětský model připadal méně závadný, zvláště také proto, že pevně

---

⁴² Mackenzie, str. 284.

⁴³ *Tamtéž*, str. 269.

⁴⁴ Mackenzie, str. 313. Beneš řekl Mackenziemu, že strávil v Ázerbejdžánu „čtyři velice zajímavé dny“, ale mýlil se. Strávili jsme čtyři skutečně zajímavé dny ve vlaku z Moskvy do Baku. Do Baku jsme přijeli v 8 hodin večer v pondělí 27. prosince 1943 a odletěli jsme letadlem do Teheranu v jedenáct hodin dopoledne v úterý 28. prosince 1943.

⁴⁵ *Paměti*, str. 394; rovněž Mackenzie, str. 308.

⁴⁶ *Paměti*, str. 420.

⁴⁷ Str. 214-15. Kurziva je v originálu.

⁴⁸ *Tamtéž*, str. 215. Kurziva v originálu.

věřil v nevyhnutelnost a nezvratnost sovětského demokratizačního procesu.

Slovanská vzájemnost

Benešův proruský postoj v době války dostal posilu, když krátce po německém vpádu do Sovětského svazu Kreml usoudil, že je v jeho zájmu stát se ochráncem myšlenky slovanské spolupráce. Ze sovětské iniciativy se v dubnu 1942 sešel v Moskvě všeslovanský kongres, jehož se zúčastnili většinou političtí exulanti, kteří našli útočiště v Sovětském svazu. Kongres vydal příslušnou proklamaci, adresovanou „ujařmeným slovanským bratřím“, a ustavil všeslovanský výbor, vedený sovětským generálem Alexandrem Gondurovem. Jako svůj ústřední orgán pro výměnu myšlenek o slovanské jednotě a spolupráci začal výbor v červnu 1942 vydávat měsíčník pod názvem *Slavjaně*, řízený vesměs komunistickou redakční radou, v níž byli dva Rusové, jeden Čech, jeden Polák a jeden Jugoslávec. To, že Sověty převzaly ochrannou ruku nad slovanskou spoluprací, rozradovalo Beneše, který v tom viděl cenný přínos jak pro Československo tak pro ostatní slovanské země. „Po druhé světové válce nastane nová éra ve vývoji Slovanstva,“ předpovídal ve svém spisu *Úvahy o slovanství*, uveřejněném v Londýně roku 1945. „Bude to, myslím, období velkých realizací a podstatného přiblížení se k ideálům slovanské spolupráce, vzájemnosti a i jednoty, jak o tom snily mnohé a mnohé naše generace minulé.“⁴⁹ Domníval se, že Západ měl vždy sklon považovat Slovanů za méněcennější a že „Slované jako celek i jako jednotlivé národy nebyli dosud nikdy hodnoceni tak, jak by hodnoceni býti měli.“⁵⁰ Pevně doufal, že to vše změní slovanská spolupráce pod vedením tak mocné a vlivné země, jako je Sovětský svaz, a že Sovětský svaz „vynutí sobě a tím i jim zcela nové postavení světově.“⁵¹ To, že se Sovětský svaz ujímá oné „tradiční role, která ostatními slovanskými národy byla ruskému národu vždy připisována,“ naplňovalo ho, jak doznal, „osobně zadostiučiněním.“⁵²

---

⁴⁹ Str. 11.

⁵⁰ *Úvahy o slovanství*, Lincoln-Prager, Londýn, bez data.

⁵¹ *Paměti*, str. 396, rovněž *Úvahy*, str. 217 a Mackenzie, str. 309.

⁵² *Úvahy*, str. 7.

Benešův příklon k politice všeslovanské jednoty a spolupráce byl dále posílen za jeho cesty do Moskvy v prosinci 1943. Když jsme na britské letecké základně Habbanyiah v Iraku čekali několik dní na příznivé počasí nad Sovětským svazem, které by našemu letadlu dovolilo přistát v Moskvě, prezident měl dlouhý rozhovor na tento námět s náměstkem sovětského zahraničního ministra Alexandrem Kornejčukem, kterého Stalin vyslal, aby nás uvítal a doprovázel. Prezident byl potěšen tím, co Kornejčuk říkal; bylo to přesně to, co si přál slyšet: že slovanská politika Sovětského svazu je upřímně demokratická a nemá vůbec nic společného se zavrženým panslavismem a panrusismem carské éry; a že Sovětský svaz, sovětská komunistická stranu a Stalin sám chápou slovanskou politiku v tomto smyslu a považují ji za trvalou součást sovětské politiky.⁵³

Beneš byl znova potěšen, že mu toto vše bylo potvrzeno z nejvyšších kruhů, když otázka všeslovanské spolupráce přišla na přetřes za jeho moskevských rozhovorů se Stalinem a Molotovem. A jak už jsem se o tom zmínil, při banketu na rozloučenou před naším odjezdem Beneš přijal s potěšením Stalinovy improvizované poznámky o žádoucnosti a nutnosti slovanské spolupráce. Stalin řekl, že se dosud Němcům dařilo tříštit Slovanů a stavět jednu slovanskou skupinu proti druhé, ale nyní se všichni Slované musejí sjednotit. Poté zdvihl číši a připil všem Slovanům, i těm, kteří, jak řekl s významným zábleskem v očích, stále ještě bojují na straně Němců.⁵⁴

Beneš se tedy vracel do Londýna pevně přesvědčen, že se Kreml zavázal k takové politice slovanské jednoty, kterou on sám měl na mysli, a že z toho bude mít velký užitek Československo i jiné malé slovanské národy. „Jsem si jist, že nadchází pro Slovanů doba velkých možností,“ řekl nám když jsme s ním seděli ve vile, kde za pobytu v Moskvě bydlil.⁵⁵ A ve zprávě, kterou z Moskvy poslal Janu Masarykovi, se s nemenší určitostí opakovalo, že Sovětské Rusko „převezme vedení slovanských národů a získá sobě i všem slovanským zemím zcela nové a silné postavení v evropské a světové politice.“⁵⁶

Ačkoli byl Beneš povznesen vyhlídkou na výhody, které bude Československo sklízet ze slovanské jednoty pod sovětským vedením, přece

---

⁵³ Pro podrobnější pojednání viz: Kapitola VI mé knihy.

⁵⁴ Z mého archivu.

⁵⁵ Smutný. Písemnosti, krabice 10.2.1.5.

⁵⁶ Přetištěno v Mackenziem. str. 309; rovněž *Paměti*, str. 396.

si uvědomoval, že jsou tu i úskali. Nejvíce ho znepokojovalo, zda Kreml odolá pokušení využít myšlenky slovanské spolupráce k podpoře vlastních ideologických a mocensko-politických cílů. Tyto starosti ho počaly sužovat v druhé polovině roku 1944, kdy v něm sovětské přehmaty ve vztahu k Československu poprvé vyvolaly otázku, zda se nemýlí v důvěře ve Stalina. Když referoval v prosinci 1943 z Moskvy Masarykovi o výsledcích jednání se sovětskými vůdci, napsal, že „by byl fundamentální omyl“ považovat slovanskou politiku Sovětského svazu „za pouhou taktiku.“⁵⁷ Ale v kapitole o budoucnosti Slovanstva v knize *Úvahy o slovanství*, dokončené v druhé polovině roku 1944, už zřejmě ztratil svou dřívější jistotu. „Otázkou ovšem zůstává,“ napsal, „nevrátí-li se ruská komunistická strana a pod jejím vlivem Sovětský svaz po válce znovu zpět k čisté komunistické doktríně a nezůstane následkem toho její válečné slovanství jen pouhou taktikou?“⁵⁸ A celou kapitolou se vine nepřímé i přímé varování, aby se slovanská politika nevázala na ruský a komunistický mesianismus, nestala se „nástrojem pro vnitropolitické cíle jedné politické strany,“ a aby se jí nezneužívalo pro „komunizování druhých slovanských národů“ nebo „pohlčení menších států slovanských ve velikém soustátí sovětském.“⁵⁹

Ale několik gest sovětské dobré vůle (o nichž už byla řeč) za druhé návštěvy v Moskvě v roce 1945 podstatně obnovilo Benešovu důvěru ve Stalinovu upřímnost a oživilo také jeho naději, že slovanská politika Kremlu se vystříhá omylů a krajností, před nimiž varoval v *Úvahách o slovanství*. Zvláště potěšen byl Beneš tím, že Stalin zamítl (na zmíněném banketu na rozloučenou) starý panslavismus, který usiloval o sjednocení Slovanů pod carskou kontrolou, a že jako jeho opak zdůrazňoval „leninský neo-slavismus,“ který chce, „aby si každý zachoval svoji nezávislost a vnitřní život si upravil podle svých ideologií a tradic.“⁶⁰

„Všechno by se rozpadlo, kdybych to nechal dělat vládě...“

Další charakteristikou Benešovy mentality a jeho *modu operandi* byl jeho zvyk pracovat sám, vyřizovat vlastnoručně i věci, které měli

---

⁵⁷ *Paměti*, str. 396, Mackenzie, str. 309.

⁵⁸ Str. 194.

⁵⁹ Str. 206-7, 195 a 197.

⁶⁰ Z mého archivu.

vyřizovat jiní, a často docházet k definitivním závěrům a činit rozhodnutí v samotě studovny a neohlížet se příliš na stanoviska příslušných spolupracovníků.⁶¹ Tohoto zvyku si všimli všichni, kdo s ním měli častá jednání.⁶²

Zvláště to bylo způsobeno okolnostmi, za kterých Beneš musel pracovat. Za prvního exilu v letech 1915-18 se musel spolhat především na vlastní úsudek a často neměl možnost radit se s T. G. Masarykem, který byl často na cestách a mimo jeho dosah. Za mnichovské krize v roce 1938 se ministerská rada prakticky vzdala odpovědnosti, takže Beneš neměl jinou volbu než vzít na sebe strašné břemeno. „Já jsem za Mnichova musil všechnu zodpovědnost vzít na sebe,“ stěžoval si, když jednou vzpomínal na Mnichov, „protože jsem si byl vědom, jak by se to všechno bylo rozpadlo, kdybych to nechal dělat vládě. Já nechtěl žádnou úlohu hrát, ale prostě musil jsem to dělat, protože tam nikdo jiný nebyl, kdo by to byl dělal.“⁶³ Ve stejném smyslu se mnou o tom mluvil při mnoha příležitostech. A podobně nemohl nikdo jiný než Beneš převzít vedení československého osvobozovacího hnutí a tím také autoritu rozhodovat za druhé světové války, kdy byl Beneš mezi československými politickými exulanty mužem s nejvyšší hodností a v mezinárodních kruzích byl daleko nejznámější.⁶⁴ Jako jediný mezi nimi měl naprostou důvěru převážně většiny Čechů a Slováků doma a zároveň měl schopnost zajistit v řadách československých emigrantů co nejširší jednotu. Bylo to přesně tak, jak si to zaznamenal Smutný ve svém deníku: „Beneš je našim štěstím. Kdyby nebylo jeho, sežrali bychom jeden druhého a zanikli v boji o moc mezi individui. Beneše uznáváme, protože je nad námi vysoko inteligenci, houževnatosti, pracovitosti.“⁶⁵ A nakonec opět i za komunistického puče v únoru 1948 hodili vůdce československých demo-

---

⁶¹ Pokud jde o dřívější zmínky o tomto zvyku, viz: Zdeněk Fierlinger, „Několik vzpomínek na válečnou Paříž“, v knize *Padesát let Edvarda Beneše, Československá obec legionářská*, Praha, 1934, str. 197.

⁶² Viz na př. Lockhartovo memorandum z 10. února 1940 a Leeperovu poznámku, BFO C 2321 2 12, FO 371 24287.

⁶³ *Otáhalová*, I, dokument č. 288, str. 349.

⁶⁴ Benešovo převažující postavení mezi československými politickými exulanty vždycky uznávali američtí a britští státníci jako Roosevelt, Churchill, Eden a dokonce i Chamberlain. Benešovy charakteristiky, jak je nastínili někteří američtí a britští diplomaté v údobí appeasementu, byly dosti kritické, ale v charakteristikách, napsaných po vypuknutí války, se zdurazňovala správnost jeho předpovědí a Beneš se v nich jevil jako nejvýznačnější československý státník. Viz na př. BFO C 13304 7 12, FO 22899, BFO 17895 7 12, FO 371 22899.

⁶⁵ *Otáhalová*, I, dokument č. 69, str. 91.

kratických stran těžce nemocnému prezidentovi do klína beznadějný úkol vzdorovat komunistickému náporu.

Benešův sklon pracovat o samotě a spoléhat hlavně sám na sebe vyplýval ovšem do značné míry z jeho dost špatného mínění o kalíbru jiných českých a slovenských politiků, kteří byli po ruce, včetně těch, které sám jmenoval do vlády. Protože byl taktní a ohleduplný, zřídka kritizoval otevřeně a přímo, když jednal s nějakým ministrem nebo úředníkem. Ale když o věci mluvil potom se Smutným, s Drtinou nebo se mnou, říkal, co si opravdu myslí, ačkoli nikdy nevyslovil nadávku. (Neslyšel jsem od něho silnější výrazy než označení jeho ministrů za „slony mezi porcelánem“ a „zabedněnce.“) Beneš nevyjímal ani Monsignora Šrámka, předsedu vlády v době války. Několikrát jsem ho slyšel říkat: „U Šrámka je jedna dobrá věc. Dělá toho málo a tak nemůže moc zkazit.“ Nebo: „Když prší, přijde se schovat pod můj deštník.“⁶⁶ Beneš měl také nepříliš vysoké mínění o politických schopnostech Jana Masaryka, ačkoli se i znalci československé politiky z druhé světové války většinou domnívají, že tomu bylo právě naopak.⁶⁷ Ze svých ministrů z válečného údobí si Beneš nejvíce cenil Huberta Ripky, kterého jednu dobu považoval za nejlepšího kandidáta na místo ministra zahraničních věcí po návratu do Československa, ačkoli ho potom pohněval a zklamal tím, že v této funkci ponechal Jana Masaryka. Ale ani Ripka nepřišel o svůj podíl kritiky, neboť Beneš ho považoval za příliš impulzivního a ctižádostivého.⁶⁸ Ripka rozladil presidenta zvláště tím, že nejdřív s přehnanou horlivostí podporoval projekt československo-polské konfederace a potom učinil obrat a načas byl nadměrně proruský.⁶⁹ Protože měl Beneš tak nedobré mínění o svých ministrech, bylo jen logické, že raději vyřizoval všechny důležité věci sám, neboť byl přesvědčen, že to udělá lépe, ať už šlo o jakoukoli politickou záležitost.

---

⁶⁶ Viz rovněž: *Otáhalová*, I, dokument č. 324, str. 394. Další kritiku jeho ministrů lze najít v *Otáhalové*, I, dokument č. 2333, str.284-85, dokument č. 316, str. 393 a další, dokument č. 199, str. 214 a dokument č. 188, str. 225. Viz rovněž: „*Londýnská emigrace Benešovyma očima*“, *Předvoj*, č. 39, 30. září 1965, str. 10-11, kde se píše o Benešových rozhovorech s československými komunisty v Moskvě, v nichž byl Beneš značně kritický k některým českým a slovenským politikům v Londýně.

⁶⁷ Byl jsem proto velice překvapen, když v politické závěti, kterou napsal před svou cestou do Spojených států a Sovětského svazu v roce 1943, Beneš doporučil Jana Masaryka jako svého nástupce.

⁶⁸ *Otáhalová*, I, dokument č. 324, str. 394.

⁶⁹ *Tamtéž*, dokument č. 286, str. 344 a dokument č. 317, str. 388.

V takových situacích je však vždy nebezpečí přehnané sebejistoty; a Benešovi se zcela nepodařilo tomuto nebezpečí se vyhnout. Vzhledem k tomu, jak se události vyvíjely, to bylo jen lidské. Všechny Benešovy předpovědi se postupně splňovaly. Britsko-francouzské smířovačky s Hitlerem nezajistily „mír v naší době,“ a místo toho vedly k válce. Sovětské Rusko bylo vtaženo do války na sáraně Západu a platilo těžkou pokutu za flirtování s nacisty v letech 1939-41. Přesně tak, jak to Beneš předvídal, Spojené státy přišly na pomoc Evropě. Po počátečních obtížích Beneš získal plné diplomatické uznání pro sebe jako presidenta a pro svou vládu a nakonec se mu podařilo přemluvit spojence, aby zavrhli Mnichov se všemi jeho důsledky. V roce 1943 už se zdálo, že je zajištěna spolupráce mezi Sověty a Západem, kterou Beneš nepřestával předpovídat ani po uzavření nacisticko-sovětského paktu o neútočení z roku 1939 a pro kterou tak tvrdě pracoval. „Lidé ve mně viděli rusofila, skoro se na mne dívali jako na bolševika, někteří snad jako na blázna, když jsem jim pořád opakoval, že na konci Rusko bude na straně Anglie,“ říkal jednou v červenci 1941. „Teď všichni jakoby najednou... chodí ke mně říkajíce: Vy jste měl pravdu. Eden Masarykovi řekl, že Beneš byl jediný státník, který správně viděl situaci.“⁷⁰

Sotva tedy překvapuje, že Beneš, který tolikrát předtím měl pravdu, došel k přesvědčení, že jeho očekávání se ukáží právě tak správná i v budoucnosti. Benešova sebejistota, spolu s jeho „příslovečným optimismem“, dosáhla vrcholu v roce 1943 a na počátku roku 1944. Tehdy se také, k mému překvapení a úleku, začaly občas vkrádat do jeho hovorů sebechvalné narážky na vlastní předvídavost. „Do puntíku se to všechno vyplnilo, jak jsem to předvídal,“ řekl Smutnému 28. září 1943, když mu dával k nahlédnutí a komentování rukopis své knihy o Mnichovu.⁷¹ Když ve vzrušené diskusi s českými komunistickými vůdci v Moskvě v prosinci 1943 obhajoval svůj postoj v době Mnichova, neodepřel si zdůraznit svou prozíravost: „Přece jen si přičítám zásluhu, že jsem předvídal roku 1938, že určité věci se stanou a jiné věci se nestanou... dělat správnou politiku, to znamená také správně události předvídat — *gouverner, c'est prévoir!* A to se v našem případě stalo!“⁷² Na schůzce s Mackenziem na konci jara

---

⁷⁰ Otáhalová, I. dokument č. 199. str. 245.

⁷¹ Tamtéž, dokument č. 310. str. 379.

⁷² Paměti, str. 414. Kurziva a vykřičníky jsou presidentovy.

1944 šel tak daleko, že naznačoval, že kdyby po návratu do osvobozené vlasti odešel z veřejného života (a žil tak mimo politické kontroverze, které se později nevyhnutelně vyvinou), byl by „považován za světce.“⁷³

Samotář

Benešův zvyk pracovat a dospívat k rozhodnutím osaměle mohl také sotva přispívat k výchově schopných spolupracovníků (natožpak možného nástupce), kteří by mu ulehčili jeho břemeno, zvláště když jeho zdraví začalo ochabovat. Problém byl nadto ztížen Benešovým celkovým vztahem k lidem, vztahem, který není snadné definovat. „Je těžké nakreslit obraz dr. Beneše,“ poznamenal Lockhart, který ho znal lépe než kterýkoli jiný cizinec, když o něm referoval svým nadřízeným v britském ministerstvu zahraničních věcí;⁷⁴ a nemohu než s tím souhlasit. Beneš byl v podstatě samotář, osamělá postava, téměř jakýsi odloučenec, pro něhož politika znamenala všechno a jinak máloco bylo důležité. Společenskost, družnost a veselá pospolitost byly rysy, které mu naprosto chyběly; a jeho smysl pro humor byl minimální. „Nemá rád společnost, rád má kolem sebe lidi, kterým může vykládat o politice, diskutovat s nimi, ale nedovede shromáždit kolem sebe lidi ke společenské zábavě,“ poznamenal si Smutný ve svém deníku.⁷⁵ Byl laskavý a ohleduplný, ale chyběla mu osobní vřelost. Byl spíše rezervovaný a neosobní ve styku s lidmi, ačkoli v žádném případě nebyl formalista a zajisté nebyl „škrobenost sama“, jak to o něm řekl Lockhart ve zmíněném referátu.

Přiléhavý popis Benešových vztahů k lidem (ačkoli poněkud příkrý a také trochu nespravedlivý) je v jednom záznamu v deníku Smutného: „Beneš je vynikajícím taktikem a stratégem, největším Machiavellim nynější doby, ale nedovede strhnout davy, dát jim radost z práce, vědomí jednoty, pospolitosti v boji, utrpení i radosti, nevzbuzuje důvěry. Instinktivně lidé, kteří se k němu přibližují, pociťují, že stále jest něco nedořeknuto, že Beneš jich užívá k nějakému svému plánu, který jim neřekne, cítí, že jim věří nebo nevěří, že je v duchu haní, ale

---

⁷³ *Náčrt rozhovorů mezi prezidentem Benešem a Comptonem Mackenziem*, str. 168. V uveřejněné knize byla původní verze mírně pozměněna a zní: „považován po nějakou dobu za jakéhosi světce.“ *Dr. Beneš*, str. 337.

⁷⁴ BFO C 2331 2 12, FO 371 24287.

⁷⁵ *Otáhalová*, I. dokument č. 69, str. 91.

neřekne to přímo. Lidé odcházejí od něho přesvědčeni, ale ne získáni, ujištěni, ale ne zamilováni... Spolupráce s Benešem nutí lidi, aby často se zamýšleli nad tím, jak jeho charakter postrádá všeho lidského. Je to mašinerie na myšlení a na práci, bez lidského citu, ale s lidskými slabostmi."⁷⁶

Jak na to Lockhart správně poukázal, Beneš byl opravdu „bez jediného skutečného přítele na světě."⁷⁷ Měl loajální spolupracovníky, z nichž někteří byli loajální z čiré oddanosti věci, za kterou bojoval, jiní proto, že obdivovali pevnost, s jakou čelil různým protivěm, a mnozí byli loajální v očekávání odměn za to, že se k němu přidali. Ale žádný z nich nemohl být nazýván jeho přítelem v pravém smyslu toho slova. Platilo to i o Janu Masarykovi. Beneš a hlavně pani Benešová věnovali Janu Masarykovi vždycky zvláštní pozornost. Jemu, a nikomu jinému, byl vždy v prezidentově domácnosti vyhrazen zvláštní „Jendův pokoj“ a kdykoli chtěl, mohl přijít a strávit konec týdne s Benešovými. Mohl si dokonce v prezidentově přítomnosti dovolit některé ze svých krotších lascivních vtipů, ačkoli, jak uvádí Lockhart, v Benešově přítomnosti byla ztlumena i bujarost Jana Masaryka.⁷⁸ Ale vztah mezi Benešem a Masarykem byl ve skutečnosti vztah mezi moudrým ochráncem a lehkomyšlným chráněncem, nikoli vztah mezi dvěma přáteli. Ačkoli oba byli stejně staří a znali se nejméně čtvrt století, pro Beneše byl Jan Masaryk vždycky „Jenda“, kdežto Jan oslovoval Beneše vždy „pane presidente“, i jako víkendový host v jeho soukromém bytě.

Únosnost versus loajalita

Dalším rysem Benešova vztahu k lidem byla jeho neochota stát za svými spolupracovníky a chránit je, když politická účelnost vyžadovala, aby se jich zřekl. Nebyl sice lhostejný k jejich osudu. Hájil je, snažil se zajistit jim aspoň jinou dobrou pozici nebo je eventuálně finančně odměnit. Ale jakmile dospěl k závěru, že politický tlak je příliš silný a jeho další odpor by mohl poškodit věc, o kterou usíloval, ustoupil. „Nemohu dopustit, aby lidé, kteří byli stále se mnou, kvůli mně trpěli,“ řekl jednou Smutnému. Ale v témže rozhovoru dal

---

⁷⁶ *Tamtéž.*

⁷⁷ BFO C 2331 2 12, FO 371 24287.

⁷⁸ *Tamtéž.*

najevo, že možná nebude s to podržet si Smutného po válce jako šéfa presidentské kanceláře, jestliže proti tomu bude působit silný politický tlak.⁷⁹

Protože takový tlak nebyl, nenastaly problémy a Smutný se mohl udržet v pozici, na které mu tolik záleželo. Jinak tomu však bylo v případě dvou jiných Benešových vysokých spolupracovníků, ministra obrany v době války Sergěje Ingra a šéfa výzvědné služby generála Františka Moravce. Protože komunisté měli tyto dva generály ve velké nelásce, byli nuceni předčasně odejít ze služby. Jak bylo v takových situacích Benešovým zvykem, napsal v srpnu 1945 Fierlingerovi (kterého mezitím komunisté vynesli do funkce předsedy vlády) dopis, v němž velice chválil tyto dva muže za jejich cennou práci v osvobozovacím hnutí a žádal řešit věc „spravedlivě a rozumně.“⁸⁰ Ale z tónu dopisu vysvítalo, že už se prezident smířil s komunistickou vendettou proti dvěma svým předním spolupracovníkům. Ještě horší bylo jednání vůči Prokopu Drtinovi, který byl jedním z dvou nebo tří Benešových nejbližších druhů za mnichovského údobí a v britském exilu. Když byl Drtina za komunistického puče v únoru 1948 násilně vyhnán ze svého ministerstva, šel do presidentovy kanceláře hlásit se do práce (byl technicky na dovolené po dobu účasti v aktivní politice). Ale byl odmítnut a dokonce mu ani nebylo dovoleno vidět presidenta. Poté se podusil spáchat sebevraždu skokem z okna svého bytu. Ačkoli si tím nejsem jist, jsem přesvědčen, že jedním z hlavních faktorů, které jeho pokus o sebevraždu vyvolaly, byl šok, způsobený tím, že ho prezident nepřijal.⁸¹ Na druhé straně vedl politický tlak nebo strach z politického tlaku někdy Beneše k tomu, že do různých pozic jmenoval nebo v nich nechával lidi, kteří jeho věci přinesli víc škody než užitku. Nejhorší z těchto případů byl případ Zdeňka Fierlingera, kterého Beneš jmenoval vyslancem (později velvyslancem) v Moskvě, když Sovětský svaz po nacistickém útoku obnovil diplomatické styky s československou vládou. Ačkoli v té době ještě nebylo známo, že Fierlinger je skrytý komunist, Beneš věděl o jeho značné prosovětské předpojatosti, což by za normálních okolností mělo vyloučit, aby byl jme-

---

⁷⁹ Otáhalová, I. dokument č. 289, str. 349.

⁸⁰ Tamtéž, II, str. 753-54.

⁸¹ Byl to ovšem Smutný, který především Drtinovi nedovolil vidět presidenta. Ale jak to znám (a jak to také znal Drtina) z dřívějších zkušeností, Smutný zajisté potom informoval presidenta, který mu mohl dát pokyn, kdyby si to byl přál, aby Drtinovi vyřídil, že má znova přijít. O tom více v Drtinových dosud nepublikovaných pamětech (viz *Svědectví* č. 55, str. 471-77.)

nován na toto místo. Beneš se však domníval, že jestliže znova jmenuje vyslancem člověka, který tuto funkci zastával do té doby, než jeho potvrzení Sovětský svaz odvolal v prosinci 1939, zdůrazní a posílí tak koncepci legální a politické kontinuity předmnichovské republiky a svého vlastního presidentství, koncepci, kterou považoval za politicky důležitou. Kromě toho se také chtěl Sovětskému svazu zavděčit tím, že Československo bude zastupovat člověk, jehož sympatie k Sovětskému svazu jsou nad všechny pochyby.

Jak je známo, Fierlinger se začal brzo chovat tak, jako by zastupoval spíše sovětské zájmy než československé a lísal se ke Stalinovi a k *Narkomindělu* stejně jako ke Gottwaldovi. Beneš byl pro to na Fierlingera velice rozezlený. „To jsem nevěděl, že někdo může být tak zbedněný,“ stěžoval si hořce v říjnu 1943, když si přečetl telegram, ve kterém ho Fierlinger žádal, aby nebral ohled na britské námítky a přijel do Moskvy podepsat československo-sovětskou smlouvu o přátelství a spojenectví.⁸² „Jakmile tam na druhé straně písknou na píšťalku, Fierlinger by chtěl, abych ihned a rychle skákal bez ohledu na to, co bude zde,“ řekl při jiné příležitosti, v lednu 1945, když Fierlinger nepřestával naléhat, aby Beneš odvolal uznání polské vlády v Londýně a ihned uznal komunisty kontrolovanou lublinskou vládu.⁸³ Ale ačkoli se jednou stalo, že celá vláda jednomyslně žádala, aby byl Fierlinger odvolán, Beneš to odmítl, protože se bál, že by si to sovětský režim i českoslovenští komunisté mohli vykládat jako protisovětské gesto a působit mu obtíže. Domníval jsem se tehdy a domnívám se i dnes, že by bylo nekonečně lepší Fierlingera odvolat a nahradit ho někým kdo by byl ochoten sledovat a plnit Benešovu politiku a postavit se Sovětskému svazu, kdyby toho bylo třeba při obhajování československých zájmů.⁸⁴

---

⁸² Záznam v mém deníku z 22. října 1943. Beneš si sice velice přál smlouvu uzavřít, ale zároveň si také dobře uvědomoval, že by bylo moudré s uzavřením smlouvy počkat do doby, kdy Sověty a Britové urovnají své neshody v této věci.

⁸³ Záznam v mém deníku z 31. ledna 1945. Viz rovněž: Smutného poznámka z 24. června 1944, citující Benešovu kritiku Fierlingera. „Jsem si jist,“ řekl Beneš podle tohoto záznamu, „že kdyby našim vyslancem v Moskvě byl komunista třeba, tak bude brát větší ohled na naše zájmy nežli Fierlinger.“ Krabice 10.2.1.5.

⁸⁴ Ironie je, že teprve po komunistickém puči (kdy už byl prakticky zajatec ve svém venkovském sídle v Sezimově Ústí) se Beneš rozhodně postavil proti Fierlingerovi. Když Gottwald 16. března 1948 doporučil, aby byl Fierlinger jmenován ministrem zahraničních věcí jako nástupce zemřelého Jana Masaryka, Beneš to rezolutně odmítl a překazil tak Fierlingerovu celoživotní ambici. Viz: Smutný, Písemnosti, krabice 30.8.1.13.

„Musím zůstat nad stranami“

Benešův monopol na rozhodování a jeho schopnost prosazovat své názory začaly slábnout v druhé polovině roku 1944, kdy vedení československé komunistické strany, podporováno Sověty, zahájilo politickou přesilovou hru, která nakonec přivedla Gottwalda na Hradčany. Benešův monopol už prakticky neexistoval za osudných jednání o novou československou vládu v Moskvě v březnu 1945; a úplně zmizel po prezidentově návratu do osvobozeného Československa v dubnu 1945.

Hlavní důvody Benešova rychlého politického vysílení byly ovšem ve faktorech, nad nimiž neměl žádnou kontrolu, jako byly sovětská ohromující podpora domácích komunistů, nedostatek jakýchkoli významných západních protiopatření a nedostatek občanské statečnosti v řadách demoralizovaných mas.⁸⁵ Ale Benešovo chování také přispělo k tomuto výsledku, protože Beneš neposkytl takové vedení, jaké situace žádala. Všichni, kdo jsme mu v té době byli nablízku, jsme se domnívali, že v údobí těsně po válce měl být energičtější než v předválečných letech. Osobně jsem soudil, že načas měl jednat autoritativněji a měl využít svého obrovského prestiže u československého lidu a absolutní, téměř mystické důvěry, kterou lid k němu choval. „Co budeme, pane presidente, v těchto chaotických dnech potřebovat,“ řekl jsem mu v jednom z mnoha rozhovorů na tento námět, „není hlava státu, která bude stát nad stranami, jakýsi rozhodčí v politické hře, nýbrž silný muž, který udusí v zárodku komunistické machinace.“ „Ano, máte pravdu,“ odpověděl. „Tentokrát budu muset užívat veškeré své autority a začít klepat komunisty přes prsty. Lidé budou demoralizováni, jejich statečnost bude oslabena a obávám se, že nebudeme mít silné demokratické vůdce. Budu se mnohem aktivněji podílet na vládě než v normálních dobách.“⁸⁶

Ale to právě nedělal. Rozhodl se stát stranou, když se v roce 1945 v Moskvě jednalo o nové československé vládě a přenechal demokratickým stranám, aby se zcela samy vypořádaly s komunisty. Ačkoli obrovské ovace, kterými byl zahrnut při návratu, ukázaly, že většina lidu ho uctívá víc než kdy jindy, Beneš nevyužil této nedocenitelné politické výhody k tomu, aby podepřel bortící se základnu své moci.

---

⁸⁵ O těchto věcech se v této studii bude ještě podrobně pojednávat.

⁸⁶ Záznam v mém deníku.

Raději se vrátil ke svému starému zvyku vyjednávat, argumentovat a hledat kompromisy, k metodám velice vhodným pro dobře fungující demokracii, ale naprosto nepřiměřeným, jedná-li se se stoupenci marximu-leninismu, kteří jsou odhodláni všemi možnými prostředky prosazovat „diktaturu proletariátu“. Místo aby rezolutně zakročil aspoň proti nejhorším aktům z vůle, kterých se dopouštěli komunističtí vůdcové, raději trpělivě přemlouval, varoval, napomínal, vyčkával a doufal, že pozvolný tlak veřejného mínění nějak přiměje komunisty k nápravě. Jako president, který stojí „nad stranami“ a zdánlivě usiluje o řešení parlamentními prostředky, si počínal i za únorové krize v roce 1948, kdy už musel bezpečně vědět, že takové prostředky naprosto neodpovídají dané situaci. Když už se komunisté zmocňovali ústředí nekomunistických stran a zakládali komunisticky kontrolované „akční výbory“ ve všech vládních úřadech, president řekl Ripkovi (23. února 1948): „Je na vás, abyste se bránili. Co se mne týče, já musím zůstat nad sporem (*au-dessus de la mêlée*), nad stranami.“⁸⁷

Benešův zdravotní stav neměl vliv na kapitulaci 1948

Někteří kritikové upozorňují na Benešovu kapitulaci před komunisty v roce 1948 a na jeho kapitulaci před Hitlerem v roce 1938 a tvrdí, že důležitým rysem jeho myšlení a jednání bylo to, že nebyl bojovník. Byl sice vytrvalý debatér a tvrdý vyjednávač, pro něhož záporná odpověď nebyla žádná odpověď a který se snažil své protivníky nebo partnery udolat tím, že je bombardoval nepřetržitým proudem memorandum, ale nikdy, jak říkají jeho kritikové, nezaujal konečný, neodvolatelný postoj, nikdy nestanovil poslední linii, za kterou by už nestoupil, nikdy za sebou takřikajíc nespálil mosty. Na této kritice je mnoho pravdy. Za Mnichova v roce 1938 i v únoru 1948 bylo na Benešovi, aby učinil konečné rozhodnutí zda kapitulovat či bojovat, to jest zda vést obrannou válku proti nacistickému Německu v roce 1938, a zda povolát armádu a loajální občanské skupiny, aby byl znemožněn nebo potlačen komunistický puč v únoru 1948. V obou případech Beneš nejdříve ujišťoval, že se bude bránit všemi

---

⁸⁷ Smutný, Písemnosti, krabice 10.2.12. Viz rovněž: Hubert Ripka, *Le Coup de Prague*, Librairie Plon, Paris, 1949, str. 268.

prostředky, jež jsou k dispozici, ale v obou případech si to nakonec rozmyslel a vzdal se. V posledním rozhovoru, který jsem s ním měl v červnu 1947, mi řekl, že kdyby se komunisté pokusili násilím se chopit moci, je rozhodnut bojovat proti nim až k hořkému konci a v případě potřeby povolat na pomoc Sokoly, legionáře a dokonce i armádu. „Komunisté si myslí, že se budu snažit za každou cenu se vyhnout otevřenému střetnutí.“ pokračoval prezident s úsměvem, „vím, že si říkají: Když se nám podaří zatlačit Beneše do rohu a tvrdě ho tisknout, nakonec ustoupí. Ale to se mýlí. Chci se vyhnout těžkostem, to je pravda, ale má trpělivost a ochota dohadovat se mají hranice. Neudělám žádný kompromis, který by v naší zemi zničil demokracii. Komunisté se mohou dostat k moci jen přes mou mrtvolu.“ Víím také, že v měsících před komunistickým pučem mluvil s řadou lidí ve stejném duchu odporu a odhodlanosti.⁸⁸ Ještě 23. února 1948 řekl: „Raději smrt, než abych ustoupil násilí a zradil Masarykovy ideály.“⁸⁹ Ale když se komunistům skutečně podařilo zatlačit ho „do rohu“, ustoupil. Přes opětovná ujišťování, že mohou dojít k vítězství jen přes „jeho mrtvolu“, kapituloval před jejich požadavky po pěti dnech zoufalé opozice a připojil svůj podpis k rozsudku smrti nad československou demokracií.

Mezi lidmi, kteří studovali Benešovo chování, se někdy vyskytovala tendence jeho poměrnou pasivitu po návratu do Československa a nakonec jeho kapitulaci před komunisty v roce 1948 přičítat nemoci. Po všechny roky londýnského exilu vypadal Beneš jako zdravý člověk. Nekouřil a nepil (jen příležitostně trochu upil z poháru vína), jeho pravidelným cvičením (ačkoli myslím ne dostatečným) byla rychlá chůze; téměř každý den si po obědě trochu zdříml. Zřídka kdy se necítil dobře a příčinou bylo hlavně občasně nachlazení, přechodné zažívací potíže a lehké závratě a bolení hlavy, způsobené, jak mi bylo řečeno, mírnou formou Menierovy nemoci.⁹⁰ Typické pro jeho fyzickou sílu a čilost bylo to, jak utíkal nahoru po schodišti a bral dva až tři schody najednou, když musel jít do koupelny v poschodí nad londýnskou kanceláří (Spěchal proto, že se vždycky opožďoval, když očekával návštěvníky.) Cítil se tak dobře, že když

---

⁸⁸ Viz rovněž: Smutný, *Pisemnosti*, krabice 10.2.1.4.

⁸⁹ *Tamtéž*, krabice 10.2.1.2. Beneš to údajně řekl v přítomnosti paní Benešové a svého osobního lékaře dr. Klingera.

⁹⁰ Viz rovněž: Smutný, *Pisemnosti*, krabice 39.8.1.13.

jel do Spojených států v květnu až červnu 1943, nevzal s sebou svého osobního lékaře. Na cestě do Sovětského svazu ho však lékař doprovázel.

Ale v předvečer odjezdu z Moskvy, který byl připraven na ráno 8. března 1945, Beneš náhle ztratil vědomí a ještě jednou omdlel v noci, takže odjezd musel být odložen. Byl přivolán kardiolog, aby ho vyšetřil, ale patrně neshledal v podstatě nic závadného a všechno přičetl, jak mi řekl Benešův lékař dr. Klinger, Benešově „únavě“. Měl jsem tehdy hned na místě podezření, že mi možná nebyla řečena celá pravda. Ačkoli se prezident rychle zotavil a za několik dní, 11. března 1945, jsme mohli z Moskvy odejet, mohl jsem od té doby pozorovat, že už to není ten dřívější čilý člověk. A potom byl v noci z 9. na 10. července 1947 stížen vážným záchvatem mrtvice, z kterého se nikdy plně nezotavil a po kterém na začátku září 1948 následoval druhý, jenž ho stál život.⁹¹

President skutečně tedy byl vážně nemocen, když po vytvoření Kominformy v létě 1947 spěla k vyvrcholení konfrontace mezi komunistickými a demokratickými silami v Československu. Ale nakolik, jestliže vůbec, měla jeho nemoc vliv na jeho chování a rozhodování? Smutný o tom říká toto: „Není pochybnosti, že neobyčejně vážná choroba, kterou dr. Beneš procházel již řadu měsíců před únorovými událostmi, nemohla zůstat bez vlivu na jeho politickou činnost a na jeho postoj k různým akcím ostatních politických činitelů. Kdyby býval byl zdrav v roce 1948, jako byl na příklad v roce 1946, sotva by býval pasivně přihlížel k tomu, jak poměry se vyvíjely v druhé polovině roku 1947, sotva by byl dopustil, aby došlo k vládní krizi v únoru 1948 v té formě, jak byla provedena. Vliv jeho choroby sahal tudíž mnohem dále nežli jen do doby kritických únorových dnů. Projevoval se stále menším a menším aktivním zasahováním do poměrů, jejichž utváření již bylo věcí jiných činitelů.“⁹² Ačkoli Smutný přičítá prezidentovu pasivitu jeho nemoci, nedomnívá se, že hrála největší roli při jeho rozhodnutí ustoupit komunistům v roce 1948: „Rozhodnutí, k nimž dospěl dr. Beneš v době krise, byla výsledkem úvah, o jejichž jasnosti podávají bezpečné svědectví všichni, kdož přišli s prezidentem do styku v oné době. Zmenšená fysická odolnost a síla vůle nemocného člověka

---

⁹¹ Viz Ripka, op. cit., str. 92, a L. K. Feierabend, *Pod vládou národní fronty*, Washinton, 1966, str. 217-19, kde se cituje, co řekl Arnošt Heidrich o Benešově mrtvici.

⁹² Smutný, *Pisemnosti*, krabice 30.8.1-13.

mohla spoluovlivňovat jeho postup v době krise, ale zdaleka ne v takové míře, aby v tom bylo hledáno zásadní vysvětlení.“⁹³

Plně se ztotožňuji s tímto názorem. V článku, který jsem uveřejnil v časopise *Foreign Affairs* v červenci 1958, dávno předtím než byly přístupné Smutného písemnosti, jsem vyjádřil pevné přesvědčení, že prezidentovo rozhodnutí ustoupit před komunistickými požadavky v únoru 1948 „bylo rozhodnutí učiněné pečlivě a s plným vědomím jeho tragického významu“ a nelze je v žádném případě vysvětlit jeho nemocí, která „neoslabovala jeho duševní kapacitu a jeho schopnost rozumně uvažovat a vytvářet si zodpovědné úsudky.“ „Jsem si jist,“ dodal jsem, „že jeho rozhodnutí z února 1948 by bylo přesně stejné, kdyby byl v plném rozkvětu svého zdraví.“⁹⁴

Mnichovský komplex

Žádná studie Benešovy mentality a chování v desetiletí 1938-48 by nebyla úplná, kdyby v ní nebyla zmínka o tom, co se obvykle označuje za jeho „mnichovský komplex.“ Sotva překvapuje, že na něho měla hluboký vliv tragédie, která v září-říjnu 1938 postihla jeho zemi a jeho osobně. Byl oklamán a opuštěn tou zemí, které si nad jiné vážil, zemí, která měla křišťálově jasný smluvní závazek přijít bezvýhradně a bezpodmínečně Československu na pomoc. „Byla to pro mne opravdu strašná noc,“ píše Beneš ve svých *Mnichovských dnech* o ráně, kterou mu vyslanci Velké Británie a Francie zasadili, když mu v noci z 20. na 21. září 1938 předložili ultimatum buďto se vzdát nebo nést důsledky.⁹⁵

Benešův mnichovský šok byl dále rozjitřen 15. březnem 1939, kdy Hitler zlikvidoval pomnichovský zbytek Československa a vtělil české země do Třetí říše jako „říšský protektorát.“ Beneš se domníval, že Hitler nechá zmrzačené torzo pomnichovského Československa na pokoji a místo toho se vrhne na další oběť, kterou, jak očekával, bude Polsko. Beneš počítal s tím, že okleštěné pomnichovské Československo se bude moci držet své vnucené neutrality, dokud nakonec nevypukne mezi Německem a Západem válka, která dá Československu novou příležitost.

---

⁹³ *Tamtéž*.

⁹⁴ „The Triumph and Disaster of Eduard Beneš,“ *op. cit.*, str. 684.

⁹⁵ *Mnichovské dny*, str. 263.

Ale Hitlerova neočekávaná akce rozmetala doslova přes noc základní předpoklad, na němž Beneš postavil svou mnichovskou kapitulaci, a zatížila jeho trýzněnou mysl perspektivou, kterou sám označil za „hroznou“: „Co se stane, jestli Hitler s další ranou proti Polsku počká a my budeme přece jen musít čekat na společnou válku proti Německu několik let? Vydrží naši doma to peklo, zůstávajice pevní v odporu a mravně nedotčeni? Jak hrozná to byla perspektiva!“⁹⁶

Jak všichni, kdo jsme mu v těch krušných dobách byli nablízku, můžeme potvrdit, traumatický zážitek Mnichova a toho, co následovalo, zanechal v Benešově mysli trvalou jizvu a byl důležitou determinantou jeho myšlení a jednání. Vymazat Mnichov se všemi jeho strašnými důsledky se stalo jeho hlavní starostí. „...od 30. září 1938 jsem ve dne v noci neustále myslel na to, jak dosáhnout, aby byl zavržen hanebný mnichovský diklát...“ řekl Mackenziemu v roce 1944. „Žil jsem s jediným životním cílem — zrušení Mnichova a obnovení Československé republiky.“⁹⁷

Vezme-li se v úvahu pokořující způsob, jakým s ním jednali Francouzi a Britové v letech 1938 a 1939, bylo by jen přirozené, kdyby k nim Beneš pojal značnou nenávisť a hořkost. I po vypuknutí války, která začala, jak předpověděl, v září 1939, byl Beneš nadále *persona non grata*, což mu dávali najevo zvláště Francouzi; a jeho snahy o to, aby francouzští a britští signatáři zavrhlí mnichovskou dohodu a aby byla uznána jeho vláda v exilu, byly opětovně odmítány (ačkoli se nakonec prosadily).⁹⁸ Ale ze své zkušenosti mohu říci, že Beneš v sobě nechoval žádnou zášť. Jediný z francouzských a britských „mnichovanů“, o kterém lze říci, že ho Beneš opravdu nenáviděl, byl Georges Bonnet. Beneš mu zazlival hlavně pokrytecké chování za zářijové krize v roce 1938 a podvodnou insinuaci, že britsko-francouzské ultimatum si vyžádala pražská vláda.⁹⁹ To, co Beneš cítil k jiným, by se nejlépe dalo označit za směs různých stupňů nelibosti a lítosti. Právě tak nelze říci, že způsob, jakým s ním francouzští „munichois“ a britští „Munichites“ jednali, vypěstoval v Benešovi pocity hořkosti a antipatie k Francii a Velké Británii jako zemím.

---

⁹⁶ *Paměti*, str. 97.

⁹⁷ Mackenzie, str. 322. Podobně líčí Beneš svůj postoj v *Pamětech*, str. 294.

⁹⁸ Viz: kapitola II. mé knihy.

⁹⁹ Viz: Benešova kritika Bonnetova chování v *Mnichovských dnech*, str. 283-91.

Přesto se dá snadno pochopit, že v důsledku Mnichova byl Beneš přesvědčen, že západní demokracie nejsou spolehliví spojenci a že zabezpečení Československa před Německem musí spočívat především na spojení se Sovětským svazem. Potud, a jen potud, přispěl jeho „mnichovský komplex“ k tomu, že ho přiklonil blíže k Moskvě a že Beneš uvítal fakt, že Sovětský svaz bude bezprostředním sousedem Československa. Uvažoval o spojenecké smlouvě s Velkou Británií, podobné smlouvě, kterou se připravoval uzavřít se Sovětským svazem, ale Britové odmítli. Po návratu do Československa dělal, co mohl, aby byla uzavřena nová spojenecká smlouva s Francií a v bezvýsledné snaze překonat komunistické námitky poslal dokonce memorandum Stalinovi na podporu této smlouvy.¹⁰⁰ „Jsme ve středu Evropy a nemůžeme se uzavřít ani před Východem, ani před Západem...“ zdůraznil v úvodu ke svým *Úvahám o slovanství*. „...naše sousedství s Německem a nebezpečí jeho ‚Drang nach Osten‘ nás nutí hledat podporu nejen na východě, nýbrž počítat také se západními sousedy Německa.“ Jak říkával svým spolupracovníkům, včetně mne, byl pro vyváženou politiku, orientovanou z padesáti procent na východ a z padesáti procent na západ.¹⁰² Na Benešův postoj v otázce vztahů k Západu a Východu měl tedy „mnichovský komplex“ mnohem menší vliv, než jak se obecně soudí, a zvláště to platí od doby, kdy konečně uspěly jeho dlouho trvající snahy přimět Británii a Francii, aby Mnichov zavrhly. Zní to podivně, ale Beneš, místo aby cítil odpor k Mnichovu jako ke svému pokoření a porážce, došel k tomu, že se na svůj postoj za mnichovského údobí začal dívat jako na velký výkon, na který může být právem hrdý. „Považuji svůj postoj za Mnichova za největší výkon svého života,“ řekl Mackenziemu. „...Mohu říci s naprostou upřímností, že jsem dosáhl vítězství sám nad sebou a že jsem byl s to sám sebe obětovat nejen pro věc československého národa, nýbrž také Evropy a vpravdě lidského míru.“¹⁰³ Když svůj rozhovor s Mackenziem shrnul před Smutným, dodal: „Jsem hrdý na Mnichov a nepopírám, že velmoci jsou stále našimi dlužníky.“¹⁰⁴

¹⁰⁰ Detaily v Ripkovi, *op. cit.*, str. 66 a další.

¹⁰¹ Str. 8.

¹⁰² Viz na př. poznámku Smutného, *Otáhalová*, I, dokument č. 298, str. 362, z 22. srpna 1943.

¹⁰³ Mackenzie, str. 334.

¹⁰⁴ *Otáhalová*, I, dokument č. 295. V jiném záznamu v deníku, datovaném 22. srpna 1943, Smutný říká, že „u presidenta... nikdy nezmizí vědomí, že Mnichov byl jeho *osobní* porážkou, *osobním* pokořením, porážkou jeho *osobní* politiky.“ Kurziva je Smutného. Ačkoli se zdá, že to platilo v letech 1938–39, myslím, že už to neplatilo v letech 1942–43.